

מכון הדר

MECHON HADAR

על החולי:

דרך העולם ומשנה סדרי עולם גם יחד

ר' אביטל הוכשטיין – hochstein@hadar.org

פרשת קרח, תשע"ז

מותם של קורח ועדתו, שנבלעו על ידי האדמה, נתפס בדרך-כלל כעונשם של נשיאי העדה שחלקו על הנהגת משה ואהרן. אולם, דיון קצר במסכת נדרים מציע כי עונשם לא היה רק עצם העובדה שמתו, וגם לא האופן שבו מצאו את מותם, אלא דווקא סוג המוות **שנמנע** מהם. מתוך הדיון בתלמוד עולה לא רק פרשנות לפסוקים, אלא גם תפיסת עולם בנוגע למוות שמגיע כתוצאה מחולי.

רקע

בפרשת קורח מתואר מעשה מרד קורח ועדתו כנגד הנהגתם של משה ואהרן: "וַיִּקְהָלוּ עַל-מִשָּׁה וְעַל-אַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם רַב-לְכֶם פִּי כָל-הָעֵדָה כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבְתוֹכָם ה' וּמִדְּוַע תִּתְנַשְּׂאוּ עַל-קַהֲל ה'". (במדבר טז, ג').

בתגובה, מציע משה טקס שתכליתו הבהרת נבחרותם של משה ואהרן:

במדבר טז, ד' – ז'

וַיִּשְׁמַע מִשָּׁה וַיִּפֹּל עַל-פָּנָיו: וַיִּזְכֹּר אֶל-קִרְחַן וְאֶל-כָּל-עֵדָתוֹ לֵאמֹר בְּקֶר וַיִּדַע ה' אֶת-אֲשֶׁר-לִי וְאֶת-הַקְּדוֹשׁ וְהִקְרִיב אֵלָיו וְאֶת-אֲשֶׁר יִבְחַר-בּוֹ יִקְרִיב אֵלָיו: זֹאת עָשׂוּ קְחוּ-לְכֶם מִחֲתוֹת קָרַח

וְכָל-עֲדָתוֹ: וּתְנֶוּ בְהֵן אִשׁ וְשִׁימוּ עָלֵיהֶן קִטְרֶת לְפָנַי ה' מִחֹר וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר-יִבְתֵּר ה' הוּא הַקְּדוֹשׁ
רַב-לֵבָב בְּגִי לִי:

הבחירה במחלתיהם של משה ואהרן איננה סוף הסיפור. עונשם של קורח ועדתו דרמטי ומשמעותי
אף הוא בהבהרת לגיטימיות ההנהגה של משה ואהרן מצד אחד, וחוסר הרלוונטיות של טענות קורח
ועדתו מצד שני:

שם, כ"ח – ל'

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בְּזֹאת תִּדְעוּן ה' שְׁלַחְנִי לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל-הַמַּעֲשִׂים הָאֵלֶּה כִּי-לֹא מִלִּבִּי: אִם-כָּמוֹת
כָּל-הָאָדָם יִמְתּוּן אֱלֹהִים וּפְקֻדַת כָּל-הָאָדָם יִפְקַד עֲלֵיהֶם לֹא ה' שְׁלַחְנִי: וְאִם-בְּרִיאָה יִבְרָא ה' וּפְצָתָה
הָאֲדָמָה אֶת-פִּיהָ וּבִלְעָה אֹתָם וְאֶת-כָּל-אֲשֶׁר לָהֶם וַיִּרְדּוּ סַיִם שְׂאֵלָה וַיִּדְעֻם כִּי גָאֲצוּ הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה
אֶת-ה':

בפסוקים אלו מציב למעשה משה תנאי ואומר: העדה תדע כי הוא, משה, לא נשלח על ידי האל לעמדת
הנהגתו, "לא ה' שלחני", "אם כמות כל אדם ימתון אלה ופקידת כל האדם יפקד עליהם". כלומר, אם
'האנשים האלו', קורח ועדתו, ימותו מוות טבעי, תהיה זו עדות לכך שמשה אינו המנהיג הנבחר.
לעומת זאת, "וְאִם-בְּרִיאָה יִבְרָא ה' וּפְצָתָה הָאֲדָמָה אֶת-פִּיהָ וּבִלְעָה אֹתָם וְאֶת-כָּל-אֲשֶׁר לָהֶם וַיִּרְדּוּ סַיִם
שְׂאֵלָה וַיִּדְעֻם כִּי גָאֲצוּ הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה אֶת-ה'" (שם, כ"ט – ל'). לא רק עצם המוות של קורח ועדתו
ישמש כהוכחה לחטאם – אלא גם האופן שבו הוא יתרחש.

חולי וביקור – דרכו של עולם

פרשת מותו של קורח מובנת מזווית מפתיעה בתלמוד, בדיון העוסק במצוות ביקור חולים. בסוגיה
במסכת נדרים, שואל האמורא הארץ ישראלי ריש לקיש מהו העוגן המקראי לצו של ביקור חולים.
הפסוקים שאותם הוא מציג בנוגע למקורה המקראי של המצווה, לקוחים מהקשר שאינו מובן מאליו,
מפרשתנו. כך, באמצעות מדרש על פסוקי פרשת קורח, עונה רבא לשאלה:

תלמוד בבלי נדרים לט עמוד ב'

אמר ריש לקיש: רמז לביקור חולין מן התורה מנין? שנאמר: "אם כמות כל האדם ימותון אלה ופקודת כל אדם [יפקדו]" וגו'.

מאי משמע?

אמר רבא: "אם כמות כל האדם ימותון אלה", שהן חולים ומוטלים בעריסתן ובני אדם מבקרים אותן, מה הבריות אומרים? "לא ה' שלחני לזה".

מדרשים רבים מבוססים על מילים מיותרות או לא ברורות בפסוקים, וכך גם במדרשו של רבא לפנינו. לכאורה, נאמר בפסוק אותו הדבר פעמיים במילים שונות: 'כמות כל האדם ימותון אלה' הוא הביטוי הראשון המציין מוות טבעי ורגיל ככל אדם, 'ופקדת כל האדם יפקד עליהם' הוא הביטוי השני. בפירושו של רבא עולה הצעה להבין את הביטוי השני באופן אחר. לפיה, ה'פקידה' המתוארת נעשית על ידי בני אדם והיא מציינת ביקור חולים.

אם כן, לפי קריאה זו מציאות של עונש היא מציאות בה מתים בפתאומיות, בלי הזדמנות להיות חולה, בלי תהליך מקדים, בלי להיות נמען לביקור חולים. לפי רבא, תהליך הכולל חולי, ומזמן אפשרות של ביקור חולים, הוא תהליך רגיל ועל כן הוא אינו עדות לדבר שלילי. החולי הקודם למוות מובן פה כדרכו של עולם, מבחינה אישית, חברתית ותיאולוגית.

חולי משנה סדרי עולם

עם זאת, הסוגיה בנדרים ממשיכה לעסוק בחולי וביקור חולים באופן המבהיר עד כמה חולי הוא תופעה המשנה סדרי עולם. כך, אחרי פרשנותו של רבא¹ מוצגת ברייתא, מקור תנאי, מתקופת המשנה, המבהירה עד כמה חולי וביקור חולים הן תופעות המזמנות ומייצרות חוסר סדר. כותרת הברייתא היא:

"ביקור חולים אין לה שיעור".

---

¹ לעיל עסקנו בדרשה אחת של רבא מתוך שלוש שישנן ברצף הסוגיה.

כותרת זו אומרת דרשני: למה בדיוק אין שיעור? שמא אין מכסה למספר הביקורים? ואולי אין היקף לאורכם? ואולי אין מידה מדויקת לתכיפות הביקורים? אף שהכותרת מעלה שאלות רבות, היא גם טוענת טענה חד משמעית לפיה כשעוסקים בביקור חולים אין לדבר שיעורים וגבולות, גדרות ומכסות; כשעוסקים בביקור חולים נכנסים לעולם של עמימות, אי-בהירות, ואולי אף כאוס ובלגן.

בדיון התלמודי ישנה אבחנה באניגמטיות של ההצהרה שבראשית הדיון, ומתוך כך ישנה פנייה לאיתורו של אותו דבר בלתי מדיד, חסר שיעור, הקיים במרחב של ביקור חולים: "מאי (=מה פירוש) 'אין לה שיעור'?" כמענה מוצעות תשובות שונות אשר מתוכן ניכר כי חולי של אדם בסביבה הקרובה מעלה שאלה לגבי סדרי עולם תיאולוגיים, חברתיים ואישיים:

"סבר רב יוסף למימר (=סבר רב יוסף לאמר): אין שיעור למתן שכרה". כלומר, השכר על ביקור חולים הוא חסר שיעור (אמירה שניתן כמוכן לקרוא כשכר אין סופי, או לחילופין כשכר זעום). העיסוק בשכר עשוי אולי להפגיע; שכן, בנסותנו להציב מספר אפשרויות למושא שלגביו נאמר 'אין לה שיעור' בהקשר של ביקור חולים, לכתחילה אולי לא היינו מעלים את האפשרות של שכר.² ועם זאת, אולי בדיוק בגלל המודעות לשקיעה האין סופית שחולי עשוי לייצר, לכך שהוא מכרסם גם בחייהם של מי שאינם תופסים עצמם כחולים, אך נמצאים סביב החולה, מתוך כך אולי, ישנו גם עיסוק בשכר שמקבלים העוסקים במלאכת הקודש של ביקור וטיפול בחולים.

תשובה שנייה עולה בשם אביי: "אלא אמר אביי: אפילו גדול אצל קטן". לא ברור אם באופן רגיל יש על 'קטן' לבקר 'גדול' או יש על 'גדול' לבקר 'קטן', וגם לא מהי משמעותן המדויקת של הביטויים: האם מדובר בגיל או שמא במעמד חברתי? אולם, כך או כך, טענת אביי היא כי בהקשר של ביקור חולים משתנים סדרי חברתיים, ויש מקום לביקור גם אם הוא חוצה גבולות חברתיים היררכיים כלשהם.

תשובה אחרונה מוצעת בסוגיה בשם רבא: "רבא אמר: אפילו מאה פעמים ביום". לא ברור אם הכמות מכוונת לכמות המבקרים לאדם אחד חולה, או לכמות הביקורים שיש על אדם בריא לעשות. כך או

---

² בדיון התלמודי דוחה אביי את האפשרות הזו באמירה: "אמר ליה אביי: וכל מצות מי (=האם) יש שיעור למתן שכר? והא תנן: הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה, שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות!". כלומר ברגיל שאין עיסוק או ידיעה לגבי שכרן של מצוות ומדוע שפה בהקשר של ביקור חולים יהיה הדבר אחר.

כך, לפי אפשרות זו יש להעלות על הדעת כי על המבקרים להקדיש זמן כמעט אינסופי לביקור חולים, אם בקרבם קיים צורך שכזה.

חולי וסדרי עולם – סיכום

העיסוק התלמודי במצוות ביקור חולים באמצעות עוגן מקראי בפרשת קורח, מלמד על המציאות המורכבת של חולי וטיפול בחולים. מחד גיסא, חולי הוא דרכו של עולם, ומוות בעקבות חולי הוא מדרך הטבע, ומעיד, כך עולה מן ההשוואה לקורח, על מעורבות אלוהית שגרתית. עם זאת, יש בחולי ובביקור החולים הנלווה לו גם מהומה: בין אם מדובר בשכר, המצביע על סדר תיאולוגי כל שהוא, בין אם מדובר בהיררכיה חברתית, ובין אם מדובר בסדר יום, כל אלו הופכים להיות 'חסרי שיעור' אל מול המציאות של חולי והחובה שמציאות זו מייצרת: חובת ביקור חולים.